

Proizvod

Prof. dr Mira Kačar

IX Proizvod

- Proizvod kao dinamički instrument marketing miksa
  - Kvalitet proizvoda
  - Dizajn i pakovanje proizvoda u marketingu
  - Marka proizvoda
  - Prodajne usluge
  - Miks proizvoda
  - Uvodjenje novog proizvoda u proizvodni program
  - Koncept životnog ciklusa proizvoda
-

Marketing miks

- Koncept je poznat i kao “*četiri P*”
  - *Proizvod* (Product)
  - *Cena* (Price)
  - *Distribucija* (Place)
  - *Promocija* (Promotion)
- Nije prost zbir različitih instrumenata već kombinacija instrumenata koja daje *sinergetski efekat*.
- Preduzeća bi trebalo da razmatraju “četiri P” u odnosu na “*četiri C*” potrošača:
  - umesto proizvoda - treba razmatrati *potrebe* i *želje* potrošača (Customer solution)
  - umesto cena - treba razmatrati *troškove* za krajnje kupce (Consumer cost)
  - umesto distribucije - treba razmatrati *ugodnost* za potrošače (Convenience)
  - umesto promocije - treba razmatrati *komuniciranje* (Communication)

Definisanje proizvoda

- Proizvod je sve što može da se ponudi da zadovolji potrebe ili želje potrošača.
- *Levit* naglašava da “ljudi ne kupuju proizvode, oni kupuju očekivane koristi”.
- Proizvod je veoma *dinamičan* instrument marketing miksa.
- Proizvodi uključuju fizičku robu, usluge, iskustvo, događaje, ličnosti, mesta, imovinu, organizacije, informacije i ideje.
- U *literaturi* preovladjuje razlikovanje između *tri nivoa* proizvoda:
  - *Generički* proizvod – suština proizvoda.
  - *Opipljiv* proizvod – čine određeni atributi proizvoda koji imaju preciznu specifikaciju, npr. dizajn, veličina, model, boja itd.
  - *Prošireni* proizvod – skup proizvoda i usluga koji prati opipljiv proizvod i imidž koji ide uz njega, npr. servis, garancija, kredit.

Koncept proizvoda u marketingu

- Sugerije se da u planiranju ponude tržištu marketing treba da razmotri *pet nivoa* proizvoda:
  - *Suština koristi* – usluga ili korist koju potrošač stvarno kupuje.
  - *Bazični proizvod* – suština koristi se prevodi u bazični proizvod.
  - *Očekivani proizvod* – set atributa i usluga koje potrošač očekuje kada kupuje proizvod.
  - *Prošireni proizvod* – prevazilazi očekivanja potrošača.
  - *Potencijalni proizvod* – uključuje sva proširenja i transformacije koje se mogu desiti na proizvodu u budućnosti.
- Proizvod za potrošača znači mnogo više od fizičkih osobina proizvoda.
- Bitna je slika odnosno “grupa stavova” koje kupac ima o *proširenom* proizvodu.
- Proizvod sa *markom* je suština proizvoda plus karakteristike koje omogućavaju potrošaču da ih diferencira od sličnih proizvoda.

Klasifikacija proizvoda u marketingu

- U marketingu se tradicionalno proizvodi klasifikuju na osnovu:
  - trajnosti
  - opipljivosti
  - koristi (potrošni i industrijski)
- Svaki tip proizvoda ima odgovarajuću marketing miks *strategiju*.
- Prema *trajnosti* i *opipljivosti* razlikuju se tri grupe:
  - *netrajni* proizvodi - opipljivi, često se koriste i kupuju (preduzeće nastoji da stvori preferenciju kod potrošača za ove proizvode).
  - *trajni* proizvodi - opipljivi i koriste se više puta.
  - *usluge* - neopipljive, promenljive i netrajne i koriste se samostalno ili idu uz neki proizvod.

Potrošni proizvodi

- Dati su u formi koja ne traži dodatni proces proizvodnje da bi se koristili.
- *Klasifikacija* potrošnih proizvoda
  - *Obični* proizvodi – proizvodi svakodnevne potrošnje koje kupci očekuju da kupe uz minimum napora pri kupovini.
  - *Preferirani* proizvodi – manji rizik kod kupaca pri kupovini proizvoda u odnosu na kupovinu običnih proizvoda.
  - *Posebni* proizvodi – potreban izvestan napor pri kupovini proizvoda, porede kvalitet, cene, stil itd.
  - *Specijalni* proizvodi – proizvodi sa posebnim karakteristikama i markom, kupac se duže odlučuje koji će proizvod kupiti.
  - *Netraženi* proizvodi – proizvodi o kojima potrošač malo zna sve dok se proizvod ili potreba za proizvodom nije pojavila i izazvala njegovu pažnju.

<i>Marketing razmatranja</i>	Obični proizvodi	Posebni proizvodi	Specijalni proizvodi	Netraženi proizvodi
<i>Ponašanje potrošača u kupovini</i>	Česte kupovine, malo planiranja, malo poredjenja ili napora u kupovini, malo uključivanja potrošača	Manje česte kupovine, dosta planiranja i napora u kupovini, poredjenje cena kvaliteta i stila za pojedine marke	Velika preferencija i lojalnost marki, specijalni napor u kupovini, malo poredjenje marki, mala osetljivost na cene	Mala svesnost proizvoda, znanja (ili ako postoji svesnost, mala ili čak negativna zainteresovanost)
<i>Cena</i>	Niske cene	Više cene	Visoke cene	Varira
<i>Distribucija</i>	Široka distribucija i povoljna lokacija	Selektivna distiribucija i manje prodavnica	Ekskluzivna distribucija, jedna ili malo prodavnica po tržišnim područjima	Variva
<i>Promocija</i>	Masovna promocija od strane proizvođača	Privredna propaganda i lična prodaja od proizvođača i distributera	Vrlo pažljivo ciljana promocija od proizvođača i distributera	Agresivna propaganda i lična prodaja od strane proizvođača i distributera
Primeri	Pasta za zube, časopisi, deterdžent	Važniji aparati, televizori, nameštaj, odeća	Luksuzni proizvodi, kao rolex satovi ili fini kristal	Životno osiguranje, dobrovoljno davanje krvi

Klasifikacija običnih i posebnih proizvoda

➤ Klasifikacija *običnih* proizvoda

- *Glavni* proizvodi – često se kupuju rutinski, proizvodi masovne potrošnje i nižih cena.
- *Impulsivni* proizvodi – potrošač nije imao nameru da ih kupi i odlučio se kada ih je video.
- *Hitni* proizvodi – kupuju se neposredno kada su potrebni.

➤ Klasifikacija *posebnih* proizvoda

- *Homogeni* proizvodi – potrošač vidi u osnovi kao iste i želi da ih pribavi po nižoj ceni.
- *Heterogeni* proizvodi – potrošač sagledava kao različite i želi da dobije potrebne informacije o kvalitetu i korisnosti.

Moda

- Bilo koji *stil* široko prihvaćen od grupe potrošača u određenom periodu vremena.
- Opstanak modnih delatnosti zavisi od regularnih promena stila.
- *Novi stil* se javlja na početku životnog ciklusa iniciran od inovativnih preduzeća i modno svesnih kategorija potrošača.
- Grane sa proizvodima koje se nazivaju modnim su one koje smišljeno praktikuju koncept "planirane zastarelosti" odnosno sezonske zamene jednog proizvoda drugim.
- Bazična razlika između mode i *hira* je u stopi prihvatanja.
  - Moda ima u inicijalnoj fazi *sporije* prihvatanje, kod hira nema stabilizacije u prihvatanju.
  - Kod mode je sporiji pad *popularnosti* a kod hira je veoma oštar.
  - *Hir* se prihvata od relativno manjeg broja potrošača.
- *Klasika* je moda sa veoma dugim ciklusom prihvatanja.

Moda

- Ima ciklično kretanje koje podseća na životni ciklus proizvoda.
- *Faze mode*
  1. Faza *različitosti* – jedan broj potrošača pokazuje interes za nešto novo i različito što se pojavilo na tržištu.
  2. Faza *takmičenja* – potrošači pojačavaju interesovanje za novi stil što dovodi do pojave novih proizvođača.
  3. Faza *masovne mode* – stil je toliko popularan da značajno utiče na proizvođače da povećaju proizvodnju.
  4. Faza *opadanja* – potrošači se preorijentišu na nove stilove koji su se pojavili na tržištu.
- Moda ide kroz faze povećane i smanjene *popularnosti*.
- Period *ciklusa mode* veoma mnogo varira za razne proizvode i razna tržišta.
  - Tendencija je skraćenje dužine ciklusa mode iako u praksi to varira od jedne sezone do nekoliko godina.
  - *Skraćanju* ciklusa mode doprinose brojni faktori među kojima se posebno ističu uticaj sredstava javnog komuniciranja.

Marka proizvoda

- Reč, simbol, termin, ime ili oblik ili njihova kombinacija kojom se obeležava proizvod određenog proizvođača ili trgovine da bi se razlikovao od proizvoda drugih preduzeća.
- Uspešna marka prenosi efikasno značenje *koncepta* proizvoda i olakšava njegovo identifikovanje.
  - Ako marka može da se izgovori "*zaštitno ime*".
  - Ako je proizvođač izvršio pravnu registraciju marke "*zaštitni znak*".
- *Gledišta* na marku
  1. Tradicionalno se na marku gleda kao na neki *dodatak* uz proizvod.
  2. Proizvod je jedan *element marke*.
- Marka je od posebnog značaja za preduzeća koja nastoje da povećaju svoje *tržišno učešće*.
- Koncept *životnog ciklusa* se odnosi na proizvode a ne na marke.
  - Marka se prilagođava novoj tehnologiji i seli sa zrelog na *rastuće* tržište.
  - Ubrzano se ide na nove tržišne segmente i ako je to izvodljivo na *globalne* marke.
- Ne može se kopirati *snaga* koju ima jedna marka.

Tipovi marki

- Marka *preduzeća*
  - Preduzeća kao General Electric i Heineken su primer korišćenja imena preduzeća – koje je istovremeno marka sa odgovarajućim značenjem za preduzeće. To se naziva “*kišobran marka*”.
- *Roditeljska* marka preduzeća
  - Kada se koristi istovremeno ime preduzeća kao marka *uz* marku proizvoda.
  - Ponekad se marka preduzeća koristi kao broj modela a nekad se koristi roditeljska marka sa podmarkom (npr. Toyota – Corolla i HP laser Jet serija).
- *Posebna* marka proizvoda
  - Kada je ime marke odvojeno od marki preduzeća.
  - Zubna pasta Crest prodaje se bez imena preduzeća Procter and Gamble. To se naziva “*strategija kuća marki*”.
- *Podmarke*
  - Uključuju ime marke preduzeća *zajedno* sa markom proizvoda.
  - Primer je mazda Miata gde Miata podmarka.
- *Komarka*
  - Kada dva preduzeća saradjuju i imaju zajedničku marku.
  - Slučaj kada preduzeće odluči da u marku uključi neki bitan sastojak koji pravi razliku u očima potrošača, npr. Intel čipovi kod računara.

Ime marke

- Sa *pravnog aspekta* pravi se razlika između četiri grupe imena:
  - *Kovanice* – potpuno nova reč, koja se nije koristila do pojave proizvoda (Kodak).
  - *Arbitrarno ime* – reč koja se koristi u običnom značenju (Shell).
  - *Sugestivno ime* – sugerise nešto u vezi sa upotrebom proizvoda, smatra se pravno rizičnim (Impulse).
  - *Deskriptivno ime* – smatra se da je najbolje u pravnom smislu (Orange).
- Ime marke treba da bude:
  - *kratko*, da se lako čita i izgovara
  - da je *prikladno* za pakovanje i etikete
  - da se može lako *izgovoriti* na svim jezicima
- *Logo* je deo vrednosti marke i u nekim slučajevima predstavlja jaku prezentaciju marke.
  - Npr. zvezda sa tri kraka kod Mercedes-a ne omogućava samo prepoznavanje marke već podseća potrošača na marku.
  - Logo se ponekad “osvežava” da predstavi promenu u pozicioniranju proizvoda.

Izbor marke proizvoda

- Pre izbora marke proizvoda mora se izvršiti proveravanje *pravnog aspekta* – da istu marku neko preduzeće nije zaštitilo.
- *Informacije* koje treba imati pri određivanju naziva marke su:
  - broj *konkurentskih* marki na tržištu
  - *lojalnost* kupaca markama
  - stepen variranja u *kvalitetu* i ceni u okviru grupe proizvoda
  - *reputacija* proizvoda kao vodje u području
  - preovladjivanje proizvoda sa privatnom markom i bez marke sa opštim imenom
  - obim ukupne *prodaje* i učešće na tržištu
- *Etape* u izboru marke
  - Poći od izbora *simbola preduzeća*: njegovog imena i karaktera delatnosti kojom se bavi.
  - Sagledati *strategijsko opredeljenje*: proizvodjačka, trgovačka i/ili generička marka.
  - Razmotriti stav: *familijarna* ili *jedinstvena* marka.
  - Prikupiti *ideje* kako unutar tako i izvan preduzeća i testirati ih.
  - Istražiti mišljenje *potrošača*.
- Osnovni kriterijum za izbor marke je u kojoj meri *ime* odgovara preduzeću odnosno karakteru proizvoda.

Imidž marke

- Set *asocijacija* koje marka ima kod potrošača.
  - Asocijacije se zasnivaju na ličnom *iskustvu* potrošača kao i na onome što je čuo na različite načine o marki iako nije imao direktno iskustvo sa njom.
- *Promocija* preduzeća, a privredna propaganda posebno, dosta doprinosi da se stvori imidž marke.
- Sugerirše se *strategijsko upravljanje* konceptom imidža marke.
- Odredjena istraživanja govore da nema *hijerarhije* izmedju imidža preduzeća, imidža marke i imidža proizvoda.

Lojalnost marki

- Meri se *stepenom* do koga potrošači kupuju određenu marku proizvoda bez razmatranja alternativa.
- *Prestiž* marke je efikasan put za obezbedjenje lojalnosti kupca marke.
- Jedan broj potrošača se orijentiše na pojedine marke zbog *kvaliteta* a drugi zbog prestiža koji korišćenje marke nosi sa sobom.
- Kada kupci insistiraju na marki zbog navike i prošlog iskustva preduzeće može da obezbedi povoljnu tržišnu poziciju.
- Ako preduzeće uspe da dobar broj kupaca insistira na kupovini njegove marke onda je njegova kriva tražnje vrlo *neelastična*.

Vrednost marke (Brand equity)

- Merilo suštinske *koristi* marke za potrošače.
- *Prednosti* visoke vrednosti marke za preduzeće su:
  - u *pregovorima* sa distributerima
  - više *cene* jer marka ima veću percipiranu vrednost
  - preduzeće može kasnije da ide na *proširenje* marki
  - marka daje preduzeću *diferentnu prednost* u odnosu na konkurenciju
- Najveći broj preduzeća u SAD ne prikazuje vrednost marke u bilansu stanja.
- Čine se naponi za *kalkulisanje* vrednosti marke kao *neopipljive aktive* da bi se uključila u finansijske izveštaje preduzeća.
- Smatra se da postoje dva načina za *merenje vrednosti* marke:
  - merenje *ponašanja* potrošača – kako potrošači reaguju na marku
  - merenje *stavova* potrošača – kako se marka psihološki reflektuje u mislima potrošača

Strategijsko upravljanje markom

➤ *Etape* u strategijskom upravljanju markom

- Identifikovanje i ustanovljavanje *pozicioniranja* marke
- Planiranje i primena *programa* marke
- Merenje i interpretacija *performansi* marke
- Rast i održavanje *vrednosti* marke

➤ *Pozicioniranje* marke

- Pozicioniranje na osnovu *atributa* proizvoda – atributi su najmanje poželjan nivo pozicioniranja marke, jer konkurencija može lako da ih kopira.
- Pozicioniranje na osnovu *koristi* – automobil Volvo (bezbednost), sportske patike Nike (performanse).
- Pozicioniranje na osnovu *verovanja* i *vrednosti* – najjače marke.

Strategije marke

Kategorija proizvoda

	Postojeća	Nova
Postojeće <i>Ime marke</i>	Proširenje linije	Proširenje marke
Novo	Više marki	Nove marke

- Strategija *proširenje linije* proizvoda - postojeće ime marke proširuje se na nove forme, veličine i ukuse iste kategorije proizvoda.
- Strategija *proširenje marke* - postojeće ime daje se novim kategorijama proizvoda.
- Strategija *više marki* - preduzeće dodaje nove marke u istoj kategoriji proizvoda.
- Strategija *nove marke* - novim kategorijama proizvoda daju se nova imena marke.

Strategija proširenje linije proizvoda

- Korišćenje prestižne marke za *novu ponudu* u istoj kategoriji proizvoda.
- Primeri su dijetalna Coca Cola i S klasa mercedesa.
- *Rizik* strategije
  - Preširoko korišćeno ime marke može da izgubi svoje sopstveno značenje.
- Proširenje linije proizvoda daje bolje rezultate kada se time preotima *prodaja* od konkurentskih marki a ne od svojih.

Strategija proširenje marke

- Proširenje marke daje novom proizvodu neposredno prepoznavanje i brže prihvatanje na tržištu.
- Vrše se uštede u troškovima *promocije* koji su potrebni da se stvori prestiž nove marke.
- Postoji opasnost da dodje do *konfuzije imidža* glavne marke.
- *Sony* koristi marku ne samo za televizore već i za video rekordere i mobilne telefone.
- Proširenje marke se *kritikuje* da ne doprinosi radikalnim već skromnim inovacijama.

Strategija više marki

- Više marki je način da se uvedu različiti *atributi* i aspekti za različite motive kupovine.
  - *Seiko* koristi različita imena marki za veoma skupe satove (Seiko Lasalle) i one sa skromnim cenama (Pulsar).
- *P&G* ima više različitih imena marki u svakoj kategoriji proizvoda.
  - P&G u SAD za vodeću marku deterdženata koristi ime Tide, dok u svetu koristi ime Ariel.
- *Slabost* strategije
  - Svaka marka u istoj kategoriji proizvoda može da ostvaruje relativno *ograničeno* tržišno učešće.

Strategija nove marke

- Preduzeće ide na novo ime marke kada ulazi u novu kategoriju proizvoda za koju nijedno od poznatih imena nije odgovarajuće.
- Postoji *opasnost* kod novih marki da se izvori preduzeća umesto da se koncentrišu šire na više marki ili da ima suviše marki sa malo razlika izmedju njih.

Strategija zajedničke marke

- Dve ili više poznatih marki se kombinuju u ponudi preduzeća.
- *Volvo* se promovira da koristi Michelin gume za svoje automobile, a računari (IBM, Bell) da imaju Intel čipove u sebi.
- Svaki sponzor marke očekuje da će ime druge marke ojačati *preferenciju* potrošača pri kupovini proizvoda.

Kvalitet proizvoda

- Ukupna sposobnost proizvoda da obezbedi *korist* koju zahtevaju potrošači.
- Ulaganja u kvalitet treba posmatrati kao *investiciju*.
- Potrebno je stalno *merenje* odnosa ulaganja u kvalitet i promena *satisfakcije* potrošača.
  - *Američka nagrada* za kvalitet koristi sedam merila od kojih svako ima određeni broj bodova, a na prvo mesto se stavlja *satisfakcija* potrošača.
  - *Evropska nagrada* za kvalitet koristi više merila, a osnovno je *liderstvo* u kvalitetu.
- *Standardi* kvaliteta
  - Evropske zemlje su inicirale uvođenje međunarodnih standarda kvaliteta koji se nazivaju *ISO 9000* i koji su postali set generalno prihvaćenih principa za dokumentovanje kvaliteta.
  - *ISO 14000* su standardi međunarodne organizacije za standardizaciju koji se odnose na *upravljanje sredinom*, sa ciljem da se smanje štetni efekti na životnu sredinu ljudi.

Upravljanje totalnim kvalitetom (TQM)

- Operacionalna filozofija orijentisana na *satisfakciju* potrošača i kontinuelno *poboljšavanje* kvaliteta (u svim procesima, proizvodima i uslugama).
- Cilj koncepta upravljanja totalnim kvalitetom je da se *maksimira* prihod i dobit povećanjem efikasnosti i eliminisanjem troškova koji ne doprinose dobrobiti potrošača.
- Pravi se *razlika* izmedju internog i eksternog upravljanja totalnim kvalitetom.
  - *Interno* upravljanje totalnim kvalitetom – *proizvodno* orijentisano i znači uraditi nešto na pravi način sa akcentom na usaglašenost sa zahtevima naručioca.
  - *Eksterno* upravljanje totalnim kvalitetom – *marketing* orijentisano i znači raditi prave stvari sa akcentom na satisfakciju potrošača putem isporuke superiorne vrednosti.

Kvalitet kao strategijsko sredstvo

- *Atributi* proizvoda i usluga koji doprinose vrednosti potrošača i utiču na percepciju potrošača moraju se ugraditi u sistem kvaliteta.
- Danas veći broj proizvoda gubi vrednost ne zbog fizičke istrošenosti već zbog tzv. "moralnog" *zastarevanja*.
- Da bi se izabrao kvalitet koji odgovara zahtevima tržišnog segmenta kome je proizvod namenjen preduzeće treba istraživanjem tržišta da ustanovi *elasticitet tražnje* na kvalitet.
- Pre pristupanja bilo kakvoj izmeni kvaliteta proizvoda, neophodno je istraživanjem tržišta saznati koje *karakteristike* proizvoda čine kvalitet prema shvatanjima kupca.
  - Ako se zna u kojoj meri kupci poklanjaju pažnju kvalitetu sledeći korak je da se ustanovi *odnos* sa drugim karakteristikama proizvoda, kao i koliko su spremni da *plate* za veći stepen kvaliteta.

Dizajn proizvoda

- Ukupnost atributa koji utiču kako proizvod izgleda i funkcioniše u smislu zahteva potrošača.
- Jedan od načina da se proizvodu doda *vrednost* i poveća prestiž proizvoda.
- *Dobar* dizajn doprinosi kako korisnosti tako i izgledu proizvoda.
  - Dobar dizajn privlači pažnju, poboljšava performanse proizvoda, snižava troškove proizvodnje i daje proizvodu konkurentnu prednost na ciljnom tržištu.
- *Zastarevanje* proizvoda često je posledica zastarevanja njegovog dizajna.
- *Marketing istraživanje* treba da obezbedi potrebne informacije:
  - kako se proizvod uklapa u sistem potrošnje, kakav je stil života potencijalnih kupaca i kakvi su njihovi uslovi i način života.
  - ukaže da li je proizvod od interesa za celo tržište ili samo za njegove pojedine delove.
- Spoljni izgled proizvoda je postao značajan jer veliki broj proizvoda ima razne prednosti i nedostatke sa stanovišta funkcionalnosti koje je teško razlikovati.

Dizajn proizvoda

- Izgled proizvoda je efikasno konkurentsko sredstvo koje ne samo da stvara preferenciju kod potrošača u korist proizvoda preduzeća, već i kod kanala prodaje, olakšava promociju proizvoda, kao i manipulisanje cenom i bonifikacijama koje se daju potrošačima proizvoda.
- Treba da postoji povezanost u *inovativnosti* dizajna i tehničkoj inovativnosti.
- *Industrijski dizajn* se koristi u inovaciji novih proizvoda i modifikovanju postojećih u cilju njihovog prilagodjavanja potrebama potrošača.
- Postoji *zakonska zaštita* industrijskog dizajna.
  - Zaštićuje se samo uzorak ili model koji je nov.
  - Zaštita prava na uzorak ili model traje *deset* godina.
  - Kod uzorka se štiti *izgled* a kod modela *oblik*.
- Moderni oblik, linije i boje su imperativ za veliki broj proizvođača robe široke potrošnje, dok je funkcionalnost prioritetan zahtev za proizvođače opreme i uređaja.
- Svrha dizajna nije samo da se poboljša *pozicioniranje* proizvoda na tržištu, već i *prilagodjavanje* proizvoda radnoj i životnoj sredini.

Pakovanje proizvoda

- Tradicionalna uloga pakovanja je bila da zaštiti proizvod, a sada je pakovanje važno *marketing sredstvo*.
- Pakovanje danas obavlja mnoge uloge *prodaje*:
  - privlači pažnju
  - opisuje proizvod
  - unapredjuje prodaju
- Pakovanje ima važnu ulogu u *promociji* proizvoda:
  - poslednja je poruka *pre odluke* o kupovini
  - veoma je ciljno usmereno
  - jeftin način *podsećanja* na marku
  - može se uključiti propagandna *poruka*
  - daje *informacije* za odluke o kupovini
  - ostavlja jak *vizuelni utisak*
  - može da dodaje *vrednost*
- Kod nekih proizvoda pakovanje je jedini način da se proizvod *diferencira* od proizvoda drugih preduzeća.

Pakovanje proizvoda

- Pakovanje treba da privlači pažnju potrošača na proizvode, da reflektuje njegov kvalitet, da bude konkurentno u odnosu na proizvode drugih preduzeća, da se ime proizvoda može lako identifikovati i da omogućava efikasnu promociju.
  - *Nalepnica* je integralni deo svakog pakovanja.
  - *Univerzalni kod* proizvoda je serija debelih i tankih linija (bar-code) koji se čita od kompjuterizovanog optičkog skenera i predstavlja broj koji omogućuje da se identifikuje proizvod – ime marke, veličina pakovanja i cena.
  - Pakovanje treba da ima marku i logo da objašnjava koristi od proizvoda i uputstvo za upotrebu.
- Pakovanje *novog proizvoda* mora da počne još u fazi razvoja proizvoda, da se ima jasna koncepcija kad se udje u fazu osvajanja.
  - Dobro je izvršiti *testiranje tržišta* da se proveri adekvatnost predloženog načina pakovanja.
  - Neophodno je povezati pakovanje sa ostalim vizuelnim aspektima preduzeća – pre svega *logotipom*.

Prodajne usluge

- Mogu se *davati* pre, za vreme i posle obavljenog kupoprodajnog čina.
- *Ciljevi* prodajnih usluga:
  - da se preduzeće *diferencira* od konkurentskih preduzeća
  - stimulira se *kupovina* od strane novih potrošača
  - pojačava se *lojalnost* kanalima distribucije
- *Kotler* ukazuje na sledeće *kategorije* prodajnih usluga:
  - Čist *opipljiv* proizvod – sapun, pasta za zube i sl., nema usluga.
  - Opipljiv proizvod uz određene usluge – prodaja *automobila* uz garanciju, servis i uputstvo za rukovanje i održavanje.
  - *Hibrid* – ponuda se sastoji od jednakog dela proizvoda i usluge (u *restoran* se ide zbog hrane i usluge).
  - Glavna *usluga* koju prate manje proizvoda i usluga, npr. *prevoz avionom*.
  - Čista usluga – ponuda se sastoji samo od usluge, npr. masaža.
- *Vrste* prodajnih usluga
  - Kredit
  - Garancija
  - Servis

Kredit

- Imovinsko-pravni odnos između poverioca i dužnika u kome poverilac svoje pravo raspolaganja novcem ili potrošnim dobrima ustupa dužniku za određeno vreme i uz određene uslove.
- *Marketing* akcentira ulogu kredita da se obezbedi prodaja i dobit, a finansijski sektor akcentira sposobnost potrošača da kasnije plati.
- U situaciji kada je teško drugim instrumentima marketing miksa uticati na *tražnju* liberalna politika kredita može da dovede do veoma pozitivnih efekata na dobit.
- Elastičnom politikom kredita i cena preduzeće proširuje tržište na šire kategorije potrošača.
- Kredit je usko povezan sa *promocionom* politikom preduzeća.

Garancija

- Pravno, garancija je ugovor prodavca sa potrošačem u kome se prodavac obavezuje za odredjena svojstva, korisnosti i funkcionalnosti proizvoda.
- Jedna od najznačajnijih prodajnih usluga sa promocijskim dejstvom na potrošača da kupi proizvod.
- Sredstvo *zaštite* potrošača proizvoda.
- *Obavezne* garancije se daju na osnovu zakona, a *dobrovoljne* garancije daju proizvodna, trgovinska i zanatska preduzeća da bi unapredile prodaju svojih proizvoda i usluga.
- Zakon o standardizaciji obavezuje proizvođača ili uvoznika da za *trajna* potrošna dobra obavezno daje garantni list, tehničko uputstvo i spisak ovlašćenih servisa.
- Nastanak garancije je posledica napora preduzeća da utiče na *tražnju* za svojim proizvodima.

Servis

- Značajno *promociono* dejstvo na kupca u fazi odlučivanja o kupovini proizvoda.
- Bitan faktor pri *odlučivanju* kupca da li da kupi proizvod i od kog proizvođača da ga kupi.
- Kao delatnost servis je *produženje* proizvodne funkcije u fazi prometa.
  - *Garancijski* servis je određen garantnim listom.
  - *Vangarancijski* servis je vršenje preventivnih ili korektivnih zahvata na proizvodu.
- Kod *opreme* i uređaja najčešće je proizvođač obavezan na instaliranje i opravke u toku čitavog veka trajanja proizvoda.
- Kod robe *široke potrošnje* obaveza servisa se može preneti na druga preduzeća.
- Iskustvo govori da su pribavljivost, blagovremenost i dobar rad u servisu *važniji* nego sama cena sa stanovišta kupca proizvoda.

Miks proizvoda

- Sastoji se od svih linija proizvoda i proizvoda koje preduzeće nudi na prodaju.
- Miks proizvoda se definiše prilikom osnivanja preduzeća.
- Pri definisanju miksa proizvoda preduzeće nastoji da nađe optimalnu kombinaciju koja će da omogući efikasno poslovanje i maksimiranje dobiti, posmatrano na dugi rok.
- *Dimenzije* miksa proizvoda
  - *Širina* miksa proizvoda - broj različitih *linija* proizvoda koje se nalaze u ponudi preduzeća.
  - *Dužina* miksa proizvoda - ukupan *broj proizvoda* koje preduzeće ima u svojim linijama proizvoda.
  - *Dubina* miksa proizvoda - broj različitih *verzija* svakog proizvoda u liniji proizvoda.
  - *Konzistentnost* miksa proizvoda - povezanost različitih linija proizvoda u korišćenju, zahtevima proizvodnje, kanalima distribucije i sl.

Linija proizvoda

- Grupa povezanih proizvoda koji su slični na jedan ili više načina i koje proizvodi preduzeće.
- *Sličnost* je obično u dizajnu proizvoda, metodima proizvodnje, pakovanju, kanalima distribucije i ciljnim potrošačima.
- Preduzeće može ići na *proširenje linije* proizvoda na više načina:
  - dodavanjem novih proizvoda u liniju
  - popunjavanjem linije novim veličinama i stilovima proizvoda
- Preduzeće može *sužavati liniju* proizvoda odnosno eliminisati proizvode iz linije.
- Preduzeće može ići na:
  - *punu liniju* proizvoda kada se ciljno tržište sastoji iz više tržišnih segmenata
  - *ograničenu* liniju proizvoda što može da stvori imidž specijalizacije preduzeća
- Pri stvaranju *strategije* za pojedine linije proizvoda potrebno je odgovoriti na pitanja:
  - *Koliko* proizvoda treba da bude u liniji?
  - Kako će se proizvodi u liniji ciljno orijentisati i *diferencirati*?
  - Kako će se neophodni *izvori* alocirati u liniji da se maksimira dobit ili tržišno učešće?

Upravljanje proizvodnim programom

- Neophodno da bi se obezbedila satisfakcija potrošača na ciljnim tržišnim segmentima i ostvarili ciljevi poslovanja.
- Upravljanje po *nivoima* omogućava pozicioniranje svake marke ponaosob i eventualno repozicioniranje ako je to potrebno.
- Na nivou *linije* proizvoda pored širenja i sužavanja, razmatraju se pojedine marke koje su kandidati za eliminisanje.
- Na nivou proizvodnog *programa* donose se odluke o kombinaciji postojećih linija proizvoda.
- Koncept *portfolia* je koristan za upravljanje proizvodnim programom.

Portfolio matrica Bostonske konsultantske grupe

Relativno tržišno učešće

	Visoko	Nisko
Visoka	<i>Tržišni lider</i>	<i>Problematičan proizvod</i>
Stopa rasta tržišta grane	<i>Zreo proizvod</i>	<i>Stagnirajući proizvod</i>
Niska		

- Proizvodi koji su *tržišni lideri* imaju skroman pozitivan ili negativan tok gotovine.
- *Problematični* proizvodi imaju veliki negativan tok gotovine.
- *Zreli* proizvodi imaju veliki pozitivan *tok gotovine*.
- *Stagnirajući* proizvodi imaju skroman pozitivan ili negativan tok gotovine.

Portfolio matrica Bostonske konsultantske grupe

- Analiza *portfolia* pomaže u oceni strategija za pojedine proizvode.
- Moguće je ustanoviti četiri *pozicije* proizvoda i četiri *marketing strategije*:
  - *Tržišni lideri* - marketing strategija usmerena da se održi ili poveća tržišno učešće.
  - *Problematicni* proizvod - marketing strategija usmerena na poboljšanje tržišne pozicije.
  - *Zreo* proizvod – marketing strategija usmerena na održavanje tržišne pozicije da bi se iz ostvarenog prihoda finansirali proizvodi u rastu.
  - *Stagnirajući* proizvod - marketing strategija usmerena da se proizvod održi na tržištu ako je priliv gotovine zadovoljavajući, ili se sugeriše eliminisanje određenog proizvoda iz proizvodnog programa.

Održavanje proizvoda i promene u proizvodnom programu

- Jedan od efikasnih načina da se proizvodi održavaju u proizvodnom programu je *strategija podmladjivanja* proizvoda koji su ušli u fazu zrelosti u životnom ciklusu proizvoda.
- *Promene* u proizvodnom programu se mogu vršiti:
  - *širenjem* proizvodnog programa - povećanje broja linija ili povećanje broja proizvoda u okviru svake linije.
  - *sužavanjem* proizvodnog programa - eliminisanje linija proizvoda ili smanjenje broja proizvoda u okviru svake linije.
- Promene u proizvodnom programu se nekad ograničavaju na *modifikovanje* postojećih proizvoda iz programa ali češće uključuju uvođenje *novih proizvoda* i eliminisanje iz proizvodnog programa nekih od postojećih proizvoda koji nisu ispunili očekivanja.
- Preduzeće najčešće *usavršava* proizvodni program u više smerova: menja kvalitet, funkcionalnost i stil pojedinih proizvoda, uvodi nove uz postojeće proizvode, menja svrhu korišćenja itd.

Eliminisanje proizvoda iz proizvodnog programa

- U fokusu *analize* proizvoda su potencijal za *rast* i efekat na *rentabilnost*.
  - Ako je potencijal za rast adekvatan a efekat na rentabilnost nepovoljan proizvod se može *zadržati* ali se mora promeniti marketing *strategija*.
  - Ako je efekat proizvoda na *kratkoročnu dobit* adekvatan treba nastojati da se iz njega "izvuče" što veća dobit, a ukoliko je neadekvatan ide se ubrzano na eliminisanje proizvoda iz proizvodnog programa.
- *Uzroci* nezadovoljavajućeg rentabiliteta pojedinih proizvoda mogu biti:
  - pogrešna *odluka menadžmenta* kada je proizvod uveden u proizvodni program
  - *zastarelost proizvoda* čija tražnja pokazuje opadajući trend
- Preduzeće ne treba da eliminiše postojeći proizvod sve dok ocenjuje da na tržištu postoje izvesne neiskorišćene *rezerve*.
- Proizvod se može zadržati u proizvodnom programu dok donosi odgovarajuću *marginalnu dobit*.

Inoviranje proizvodnog programa

- *Strategije* inoviranja proizvodnog programa
  - *Reaktivne* strategije – zasnovane na reagovanju preduzeća na promene i pritiske sredine.
  - *Proaktivne* strategije – zasnivaju se na anticipiranju mogućnosti i opasnosti na tržištu u doglednoj budućnosti.

<i>Reaktivne strategije</i>	<i>Proaktivne strategije</i>
Defanzivna	Istraživanje i razvoj
Imitativna	Marketing
“Drugi ali bolji”	Preduzetnička
Responzivna	Pripajanje
	Alijanse

Reaktivne strategije

- *Defanzivna* strategija – reagovanje na pojavu novog uspešnog konkurentnog proizvoda izmenom postojećeg proizvodnog programa (kod potrošnih dobara).
- *Imitativna* strategija – brzo kopiranje novih proizvoda pre nego što postanu tržišno uspešni.
- Strategija “*drugi ali bolji*” – preduzeće posle pojave novog konkurentnog proizvoda na tržištu reaguje ne kopiranjem, već njegovim poboljšanjem.
- *Responzivna* strategija - preduzeće reaguje pošto od potrošača dobije jasne signale da treba menjati proizvod.

Reaktivne strategije

- Reaktivne strategije primenjuju preduzeća kada:
  - zahtevaju *koncentraciju* na postojeće proizvode i tržišta
  - orijentisana na smanjenje rizika i troškova
  - mogu da ostvare *malu* zaštitu inovacije
  - nalaze se na *malom tržištu* da pokriju troškove istraživanja i razvoja
  - postoji opasnost da *novi proizvod* bude brzo imitiran
  - *kanali prodaje* za proizvod su pod dominacijom inovatora
- Uvodjenje *novih proizvoda* i upravljanje životnim ciklusom proizvoda je od istog značaja kao i kod proaktivne strategije, s tim što se mora brže i sa nižim troškovima reagovati.
- *Marketing program* se mora brzo prilagođavati čim se uoče ili predvide nove akcije konkurenata.

Proaktivne strategije

- Strategija *istraživanja i razvoja* – oslanja se na sektor istraživanja i razvoja koji je u stanju da stvori tehnološki superioran proizvod.
- *Marketing* strategija – zasniva se na dobrom marketing sektoru koji je u stanju da prvi jasno identifikuje potrebu na tržištu.
- *Preduzetnička* strategija – prihvata se nova ideja u preduzeću ili van preduzeća i stvara novi proizvod koji otkriva novo poslovno područje za preduzeće.
- Strategija *pripajanja* – kupovina samostalnih preduzeća sa inovativnim proizvodima.
- Strategijske *alijanse* sa drugim preduzećima da se dodje do novih proizvoda – zajednička ulaganja ili mešovita preduzeća.

Proaktivne strategije

- Proaktivne strategije odgovaraju preduzećima:
  - koja imaju orijentaciju na *rast*
  - koja su spremna da idu na *nove* proizvode i nova tržišta
  - koja su sposobna da ostvare *zaštitu* patenta i tržišta
  - koja su sposobna da idu na tržišta sa velikim obimom prodaje ili velikom stopom *dobiti*
  - koja imaju izvore i vreme da razviju *nove proizvode*
  - *konkurenti* nisu sposobni da udju brzo sa strategijom “drugi ali bolji”
  - koja imaju odgovarajuću moć u *kanalima prodaje*
- Proaktivne strategije omogućavaju relativno trajniju *konkurentsku prednost* samo ako je preduzeće spremno da značajnije investira u dužem roku.
- Kod *proizvodnih dobara* strategija lansiranja je proaktivna odnosno ima ofanzivni karakter, oslanja se na tehnologiju i inovaciju sa nastojanjem da se preduzeće pomeri u druga područja i na nova tržišta.

Nov proizvod

- Sa stanovišta *potrošača* novi proizvod je onaj koji daje *koristi* koje se ranije nisu mogle dobiti ili onaj koji to daje na bolji način.
- *Stvarno* nov proizvod
  - Zasniva se na *tehnologiji* koja se ranije nije koristila u grani
  - Ima uticaj ili je uzrok značajnih *promena* u grani
  - Prvi je u toj vrsti i potupno nov za *tržište*
- Istraživanja su pokazala da je samo *10%* od ukupnog broja novih proizvoda koji se pojave tokom jedne godine na svetskom tržištu stvarno *inovacija* za svet.
- *Potpuno* nov proizvod ima svoj *životni ciklus*.
- *Delimično* nov proizvod proširuje tržište starog ali mu istovremeno i konkuriše – ako su veće izmene može imati svoj životni ciklus.

Inovacije

- *Invencija* je novi proizvod a *inovacija* je nova korist.
- Da bi bila uspešna inovacija mora ostvariti četiri *koristi*:
  - da je važna
  - da je jedinstvena
  - da je održiva
  - da se prodaje na tržištu
- Brojna empirijska istraživanja pokazuju da postoji pozitivan i direktan odnos između inovacija i *performansi* preduzeća.
- Inovacije postaju značajan faktor ne samo rasta već i opstanka preduzeća.
- *Druker* ističe da je inovacija na *znanju* "zvezda" preduzetništva.

Inovacije

- Inovativni poduhvati počinju **diskontinuelnim** inovacijama (crno-beli televizor) koje daljim istraživanjem marketinga i tehnologije dovode do **dinamičke kontinuelne** inovacije (televizor u boji) što ima za posledicu veći broj **kontinuelnih** inovacija (daljinska kontrola).
- Tipovi inovacija sa aspekta **načina potrošnje**
  - **Kontinuelna** inovacija – modifikacija postojećeg proizvoda koja razlikuje jednu marku od konkurentskih.
  - **Dinamička kontinuelna** inovacija – promena proizvoda u postojećem proizvodnom programu, koja zahteva određeni napor učenja i promene u ponašanju potrošača.
  - **Diskontinuelna** inovacija – novi proizvod stvara promene u načinu na koji živimo.
- Tipovi inovacija prema **novitetu** za tržište
  - **Transformaciona** inovacija – proizvodi koji su radikalno novi, kreirana vrednost za potrošače je značajna.
  - **Značajna** inovacija – proizvodi koji su značajno novi, kreirana je bitna vrednost za potrošače.
  - **Inkrementalna** inovacija – novi proizvod koji obezbedjuje poboljšane performanse ili veću percipiranu vrednost i/ili niže troškove.

Program i postupak uvodjenja novog proizvoda

- Odluke o novom proizvodu su dugoročnog karaktera, s rizikom i tretiraju se kao *investicione* odluke.
- *Faktori* koji uslovljavaju uspeh programa uvodjenja novih proizvoda su:
  - *tip tržišta* koji preduzeće namerava da zadovolji svojim proizvodom
  - *inovativna strategija*
  - *stepen inovativnosti* novih proizvoda kako ih vide potrošači
  - opšta *funkcionalna orijentacija* preduzeća
- *Postupak* uvodjenja novog proizvoda
  1. Prikupljanje *ideja* – sistematsko prikupljanje ideja
  2. Procena *koncepta* proizvoda – ideja se prevodi u koncept proizvoda
  3. *Studija izvodljivosti* (poslovna analiza) – analiza troškova i koristi i terminiranje aktivnosti
  4. Razvoj *prototipa* proizvoda – kreiranje pakovanja i procena komercijalnog uspeha proizvoda
  5. *Testiranje tržišta*
  6. *Lansiranje* odnosno komercijalizacija proizvoda

Proces prihvatanja novog proizvoda

- Počinje od momenta kada potrošač prvi put sazna o proizvodu i traje do odluke o eventualnom prihvatanju proizvoda.
- *Kontinuelne* inovacije se brže prihvataju od diskontinuelnih.
- *Grupe potrošača* u procesu prihvatanja novog proizvoda
  - *Inovatori* – potrošači sa višim dohotkom, veoma mobilni i dobro informisani (2,5%).
  - *Rani prihvatiloci* – grupa sa većim stepenom obrazovanja koja brzo prihvata inovaciju posle inovatora (13,5%).
  - *Rana većina* – prihvata novi proizvod tek kada odgovarajući broj potrošača već prihvati proizvod (34%).
  - *Kasna većina* – potrošači sa nižim dohotkom i manjom mobilnošću (34%).
  - *Zaostali* – konzervativni u prihvatanju promena, neće prihvatiti proizvod (16%).

Pioniri i pratioci

- *Pionir* je preduzeće koje prvo iznese na tržište nov proizvod.
- *Pratilac* je preduzeće koje na tržište ulazi kasnije.
  - Ukoliko preduzeće pionir postane proizvođač sa *nižim troškovima* preduzeće pratilac treba da ide na *diferenciranje* proizvoda.
- Potencijalne *prednosti* za preduzeće *pionir*
  - Mogućnost korišćenja *ekonomije* veličine i iskustva
  - Može da definiše "*pravila igre*" u poslovnom području
  - Osvaja *poziciju*
  - Stiče *prednost* u distribuciji
  - Utiče na *kriterijume* izbora i stavove potrošača
  - Mogućnost angažovanja *retkih izvora*
- Potencijalne *prednosti* za preduzeće *pratioca*
  - Mogućnost da se koriste *greške* pionira u *pozicioniranju* proizvoda na tržištu
  - Sposobnost da se koriste greške u *proizvodu* preduzeća pionira
  - Sposobnost da se koriste greške u *marketingu* pionira
  - Sposobnost da se koriste greške u ograničenim *izvorima* pionira

Životni ciklus proizvoda

- *Koncept* životnog ciklusa proizvoda koristi se kao analitički okvir za planski razvoj proizvoda i njegovo prilagodjavanje zahtevima potrošača.
- Trajanje životnog ciklusa proizvoda zavisi od *karaktera* proizvoda.
  - Neki proizvodi sa poznatom *markom* imaju dosta brz vremenski period uvođenja i rasta a dosta spor period zrelosti i opadanja.
  - Kod nekih *kozmetički proizvoda* period od uvođenja do eliminisanja i uvođenja novog proizvoda može biti veoma kratak.
- Sa većim razvojem tehnologije i tržišta *skraćuje* se životni ciklus proizvoda.

Faze životnog ciklusa proizvoda

➤ *Uvodjenje*

- Akcenat na *promociju* proizvoda da bi se potencijalni potrošači upoznali sa postojećim prednostima i karakteristikama novog proizvoda.
- *Bonifikacije* nekim kanalima prodaje koji nisu spremni da preuzmu novi proizvod zbog rizika njegovog neprihvatanja ili veoma sporog prihvatanja od potrošača.

➤ *Rast*

- Ako je proizvod uspešna inovacija, preduzeće počinje da ostvaruje *dobit*.
- Mogu se javiti i *novi tipovi* da bi se prodaja proširila na nova tržišta.
- *Tražnja* za proizvodom postaje elastičnija na pojedine instrumente marketing miksa.

➤ *Zrelost*

- Obim *prodaje* je dostigao maksimalno mogući nivo.
- Sva preduzeća u grupaciji su ovladala *procesom proizvodnje*.
- Marketing akcijom preduzeće može da *produži* vremensko trajanje faze zrelosti.
- Preduzeće može da ima veoma povoljnu *dobit* od proizvoda koji se nalazi u fazi zrelosti, ukoliko dobro kombinuje instrumente marketing miksa.

➤ *Opadanje*

- Opadanje *prodaje* i oštar pad stope *dobiti*.
- Potrebno je razmišljati o skorom *eliminisanju* proizvoda iz proizvodnog programa.

<i>Karakteristike</i>	<i>Uvodjenje</i>	<i>Rast</i>	<i>Zrelost</i>	<i>Opadanje</i>
<i>Proizvod</i>	Jedno preduzeće proizvodi jedan proizvod	Novi konkurenti ulaze na tržište stvarajući nove varijante proizvoda	Dodaju se novi atributi, zamena proizvoda	Broj varijanti se smanjuje
<i>Cijevi</i>	Pridobiti prve potrošače da kupe proizvod	Podsticati lojalnost marki	Privući nove korisnike	Ostati rentabilan, odlučiti da li zadržati ili eliminisati proizvod
<i>Prodaja</i>	Povećanje po stabilnoj ali sporij stopi	Brzo povećanje	<i>Vrh</i> , zatim stabilizacija a često i opadanje	Održavanje ili opadanje
<i>Dobit</i>	Negativna	Povećanje i vrh	Smanjuje se stopa dobiti	Opadanje
<i>Cene</i>	Visoke, da se pokriju troškovi istraživanja; niske da se privuče veći broj potrošača	Može se javiti potreba za sniženjem zbog povećane konkurencije	Cene da se održi tržišno učešće	Mogu se sniziti ako proizvod može ostati rentabilan
<i>Marketing komuniciranje</i>	Informisati potrošače	Velika propaganda da se suprostavi novoj konkurenciji	Propaganda podsećanja	Smanjiti da se održi rentabilnost

Teme za seminar

1. Kvalitet proizvoda
2. Dizajn proizvoda
3. Marketing modnog proizvoda
4. Strategije brendiranja
5. Pozicioniranje brenda
6. Pakovanje proizvoda
7. Prodajne usluge u marketingu
8. Proizvodni program
9. Inovacije proizvoda
10. Uvodjenje novog proizvoda u proizvodni program
11. Životni ciklus proizvoda

Vežba

- Brend - studija slučaja
- Kreiranje identiteta brenda
- Strategija brenda
- Dizajn/pakovanje proizvoda

